

भूसंपादन अधिनियम, १८९४
भूसंपादन कार्यवाहीमधील विलंब कमी
करणे

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग,
शासन निर्णय, क्रमांक : एलक्यूएन १८/२०००/प्र.क्र.१२१/अ-२,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.
दि १४. जुन २००१

- वाचा : १) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन १८८८/(४३८०)/अ-२,
दिनांक २८-२-१९८९.
- २) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन १९९३/प्र.क्र.३०३/अ-२,
दिनांक १३-१-१९९५
- ३) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन ४२८५/(३३३८)/अ-२, दिनांक २१-१०-१९८५.
- ४) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन ३०८०/(२११३)/अ-२,
दिनांक २१-११९८१.
- ५) शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन १८३२/(२८१४)/अ-२,
दिनांक २७-४-१९८३.
- ६) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन १९९६/प्र.क्र.६२८/अ-२,
दिनांक २४-६-१९९६.
- ७) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन ३२७५/अ-२,
दिनांक ९-९-१९७६.
- ८) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन १८९५/प्र.क्र.५५४/अ-२, दिनांक ६-१०-१९९५.
- ९) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन १६८४/(३१८५)/अ-२,
दिनांक १८-१०-१९८४.

१०) शासन पत्र क, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन ४५८५/(३३४१)/अ-२,

दिनांक १५-५-१९८६.

११) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन ३०८७/(४०६९)/अ-२,

दिनांक १-९-१९८७.

१२) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन १८८९/(४९५५)/अ-२,

दिनांक २६-११-१९९१.

शासन निर्णय

सन २००० च्या अर्थसंकल्पीय अधिवेशनात शासनाने दिलेल्या आश्वासनाच्या अनुषंगाने मा.मंत्री (महसूल) यांच्या अध्यक्षतेखाली शासन निर्णय, क्रमांक एलक्यूएन १८/२०००/प्र.क्र.५८/अ-२, दिनांक २९ मे, २००० अन्वये भूसंपादन कार्यवाहीमधील विलंब कमी करण्याकरिता उपाययोजना सूचविण्यासाठी एक समिती गठीत करण्यात आली होती. सदर समितीने आपला अहवाल शासनास सादर केला आहे.

२. सर्वसाधारणपणे ज्या कारणामुळे भूसंपादनाच्या कार्यवाहीस विलंब होतो, ती कारणे समितीने आपल्या अहवालात नमुद केलेली आहेत. सदर विलंब कमी करून भूसंपादनाची कार्यवाही लवकरात लवकर पूर्ण करून हितसंबंधीतांना लवकरात लवकर मोबदला अदा करण्याच्या दृष्टीने आपल्या अहवालात एकूण १२ शिफारशी केलेल्या आहेत. समितीच्या सदर शिफारशी अशंतः सुधारणासह शासनाने मान्य केल्या आहेत. समितीने केलेल्या शिफारशींची अंमलबजावणी करण्याच्या दृष्टीने तसेच भूसंपादन कार्यवाहीमधील विलंब कमी करून हितसंबंधीतांना लवकरात लवकर मोबदला अदा करण्याच्या दृष्टीने शासन आता पुढीलप्रमाणे शिफारशीनिहाय / विलंबाचे कारणनिहाय आदेश देत आहे.

१) संपादक संस्थेने खाजगी वाटाघाटीने परस्पर ताबा घेतलेल्या जमिनीच्या संपादनाचा प्रस्ताव जिल्हाधिका-यांना सादर करणे.

संपादित जमिनीचा मोबदला मिळण्यास फार विलंब होतो अशा स्वरूपाच्या तक्रारी जमीन मालक तसेच लोकप्रतिनिधी यांचेकडून वारंवार शासनाकडे प्राप्त होतात. तसेच विधानसभा / विधानपरिषद सभागृहातही याबाबत वारंवार प्रश्न उपस्थित केले जातात. वास्तविक भूसंपादन अधिनियम, १८९४ नुसार विहित केलेल्या कालमर्यादेत भूसंपादनाची कार्यवाही पूर्ण करण्यात येत असली तरी बऱ्याच प्रकरणात संपादक संस्थेकडून खाजगी वाटाघाटीने परस्पर जमिनीचा ताबा घेतला जातो. आणि प्रकल्पाच्या कामासही सुरुवात केली जाते.परंतु अशा ताबा घेतलेल्या जमिनीचे भूसंपादनाचे प्रस्ताव मात्र संपादक संस्थेकडून फारच उशीरा जिल्हाधिका-यांकडे सादर

केले जातात. अशा प्रकरणात नियमानुसार भूसंपादनाची कार्यवाही विहित कालमर्यादेत पूर्ण करून संबंधितांना माबदला अदा केला तरी त्यामध्य फारच विलंब झाला अशी संबंधितांची भावना होते.

हा विलंब टाळण्याच्या दृष्टीने महसूल व वन विभागाने शासन परिपत्रक क्रमांक : एलव्यूएन १८८८/(४३८०)/अ-२, दिनांक २८-२-१९८९ आणि क्रमांक एलव्यूएन १९९३/प्र.क्र.३०३/अ-२, दिनांक १३-१-१९९५ अन्वये, संपादक संस्थेने खाजगी वाटाघाटीने जमिनीचा ताबा घेतला असेल त्याप्रकरणात ताबा घेतल्यापासून ३ महिन्यांच्याआत भूसंपादनाचा प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर केले पाहिजे असे बंधन घालण्यात आले आहे. तसेच असा प्रस्ताव सादर करण्यास तीन महिन्यापेक्षा जास्त विलंब झाला असल्यास सदर प्रस्ताव संपादन संस्थेच्या विभागीय अधिकाऱ्यास परत करून विलंबास जबाबदार असलेल्या संबंधीत अधिकारी/कर्मचारी यांच्या विरुद्ध विभागीय चौकशीची कारवाई सुरु केली आहे अशा प्रमाणपत्रासह सदर प्रस्ताव संपादक संस्थेच्या विभागीय अधिकाऱ्यांनी पुन्हा सादर केल्याशिवाय भूसंपादनाची कार्यवाही सुरु करण्यात येवू नये, अशाही सूचना दिलेल्या आहेत.परंतु अशा प्रकरणात ३ महिन्यांच्या आत संपादक संस्थेकडून प्रस्तावसादरा केले जात नाहीत. तसेच संपादक संस्थेचे विभागीय अधिकारी यांच्याकडूनयोग्य ते प्रमाणपत्र घेण्यात येत नाही असे दिसून येते.

मुलतःच खाजगी वाटाघाटीने जमिनीचा ताबा घेण्याच्या पद्धतीस भूसंपादन कायद्यामध्ये काही आधार नाही. मात्र पाटबंधारेविभागाने त्यांच्या क्रमांक आयपीएस१०६९/२००८३-आय (५), दिनांक १-१२-१९७२ च्या शासन निर्णयाद्वारे, भूसंपादन अधिनियम, १८९४ खाली जमिनीचे संपादन करण्याची गती, त्याच्या कार्यपद्धती विषयक गरजा लक्षात घेता त्या पाटबंधारे विभाग/सार्वजनिक बांधकामविभाग यांनी योजलेल्या कामाच्या वेगाशी अनुरूप असणार नाहीत व परिणामतः कामांच्या अंमलबजावणीस विलंब होईल अशी धास्ती निर्माण झाल्यामुळे पाटबंधारे/सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या अधिकाऱ्यास विकास कार्यासाठी आवश्यक असलेल्या जमिनीचा ताबा शक्य असेल त्या ठिकाणी खाजगी वाटाघाटीने घेण्याच्या शक्ती प्रदान केलेल्या आहेत. मात्र अशा जमिनीच्या संपादनाचे प्रस्ताव महसूल अधिकाऱ्यांना सादर केल्याशिवाय वाटाघाटीद्वारे कोणतीही जमीन ताब्यात घेतली जाणार नाही, अशा सूचनाही पाटबंधारे विभागाने दिलेल्या आहेत. परंतु प्रत्यक्षात, भूसंपादनाचे प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करण्यापूर्वीच खाजगी वाटाघाटीने जमिनीचा ताबा घेण्यात येतो. आणि प्रदीर्घ कालावधीनंतर भूसंपादनाचा प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करण्यात येतो बऱ्याच प्रकरणात दिसून आले आहे. सबब हा विलंब टाळण्याच्या दृष्टीने शासन आता असे आदेश देत आहे की,

(अ) संपादक संस्थेने त्यांच्या प्रकल्पासाठी लागणारी खाजगी जमीन भूसंपादन अधिनियम, १८९४ खाली संपादित करून मिळण्याबाबतच्या मागणीचा परिपूर्ण प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर केल्याशिवाय प्रकल्पासाठी लागणाऱ्या जमिनीचा खाजगी वाटाघाटीने ताबा घेऊ नये.

- (ब) संपादक संस्थेने भूसंपादनाचा परिपूर्ण प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर केल्यानंतर जमिनीचा खाजगी वाटाघाटीने ताबा घेतल्यास, अशा प्रकरणात भूसंपादन अधिनियम, १८९४ च्या कलम ४ खालील अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्याशिवाय संपादक संस्थेने प्रकल्पाचे काम सुरु करू नये.

२. संपादक संस्थेने प्रस्तावाबरोबर आवश्यक ती कागदपत्रे सादर करणे

सार्वजनिक प्रयोजनासाठी ज्या ज्या वेळी खाजगी जमिनीची गरज भासते त्या त्या वेळी संबंधित विभागाकडून (संपादक संस्था) शासनाकडे (महसूल विभाग) खाजगी जमीन संपादन करून मिळावी अशी मागणी करून त्याबाबतचे प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांकडे सादर केले जातात. अशा प्रस्तावांची तपासणी करून खात्री झाल्यानंतर जिल्हाधिकारी, मागणी केलेल्या संस्थांसाठी खाजगी जमीन, भूसंपादन अधिनियम, १८९४ खालील तरतुदीनुसार संपादित करण्याची कार्यवाही करतात. परंतु बऱ्याच वेळा संपादक संस्थाकडून येणारे प्रस्ताव अपुरे व आवश्यक ती माहिती नसलेले असतात. त्यामुळे अशा अपुऱ्या माहितीसह आलेल्या प्रस्तावाबाबतीत जिल्हाधिकाऱ्यांना/ भूसंपादन अधिकाऱ्यांना संपादक संस्थेकडून पुन्हा माहिती घ्यावी लागते, व त्यामध्ये बराच कालावधी जातो. परिणामतः भूसंपादनाबाबतची कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यास विलंब लागून एकूण भूसंपादन कार्यवाहीसही उशीर होतो. हा विलंब टाळण्याच्या दृष्टीने संपादक संस्थेने ठराविक नमुन्यातच भूसंपादनचा प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करणे आवश्यक असल्याने शासनाने (महसूल व वन विभाग) असा प्रस्ताव सादर करण्यासाठी, राज्य व केंद्र शासनाच्या विभागासाठी नमुना क निमशासकीय विभाग, स्थानिक स्वराज्य संस्था, स्वायत्त संस्था यांच्यासाठी नमुना ख आणि कंपनी /संस्था यांच्यासाठी नमुना ग विहित केला असून, संबंधित संपादक संस्थानी त्यांना ठरवून दिलेल्या नमुन्यामध्येच भूसंपादनाचा प्रस्ताव आवश्यक ता तपशील, कागदपत्रे व नकाशासह परिशिष्ट अ मधील पत्राचा नमुना वापरून जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर केला पाहिजे,. आणि जिल्हाधिकाऱ्यांनी अशा नमुन्या प्रस्ताव प्राप्त झाल्यानंतरच त्यावर पुढील भूसंपादनाची कार्यवाही करावी अशा सूचना शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलव्यूएन /४२८५/(३३३८)/अ-२, दिनांक २१-१०-१९८५ अन्वये दिलेल्या आहेत असे असले तरी अद्यापही संपादक संस्थेकडून प्रस्ताव पाठविण्यास विलंब होतो. आणि जे प्रस्ताव पाठविले जातात ते अपुऱ्या माहितीसह व आवश्यक त्या कागदपत्राशिवाय पाठविले जातात. त्यामुळे असे प्रस्ताव संपादक संस्थेकडून परिपूर्ण करून घेण्यात जिल्हाधिकारी/भूसंपादन अधिकारी याचा बराच कालावधी जातो. परिणामतः भूसंपादनाची प्रक्रिया सुरु करण्यास बराच उशीर हातो, असे दिसून आले आहे. तसेच भूसंपादनाचा प्रस्ताव तयार करण्याकामी महसूल विभागाकडून संपादित करावयाच्या जमिनीचे गाव नमुना क्रमांक ७/१२ चे उतारे व नकाश वेळेवर उपलब्ध हात नाहीत, असे दिसून येते. तद्वतच प्रकल्पासाठी खाजगी जमीन संपादित करताना जर एखादाखातेदार अल्पभूधारक किंवा भूमिहीन होत असल्यास अशा खातेदारांची जमीन संपादन करण्यासाठी

शासनाची / विभागीय आयुक्तांची परवानगी शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग, क्रमांक एलक्यूएन ३०८०/(२११३)/अ-२, दिनांक २१-१-१९८१ , क्रमांक : एलक्यूएन १८३२/(२८१४)/अ-२, दिनांक २७-४-१९८३ आणि क्रमांक एलक्यूएन १९९६/प्र.क्र.६२८/अ-२, दिनांक २४-६-१९९६ अन्वये संपादक संस्थेस प्रथम घ्यावी लागते आणि अशी परवानगी भूसंपादन प्रस्तावात सामिल करावी लागते. परंतु अशा परवानगी मिळण्यास विलंब होतो असेही दिसून आहे. हा विलंब टाळण्याच्यादृष्टीने शासन आता असे आदेश देत आहे की.

(अ) संपादक संस्थेने भूसंपादनाचा परिपूर्ण प्रस्ताव शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन ४२८५/(३३३८)/अ-२, दिनांक २१-१०-१९८५ अन्वये दिलेल्या सुचनानुसार विहित केलेल्या संबंधीत नमुना क , ख व ग मध्ये आवश्यक तो तपशील, कागदपत्रे व सांकेतिक नकाशासह परिशिष्ट अ मधील पत्राचा नमुना वापरून संबंधीत जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करावेत.

(ब) भूसंपादनाचा प्रस्ताव तयार करण्याकामी आवश्यक असलेल्या संपादन करावयाच्या जमिनीचे गाव नमुना क्रमांक ७/१२ चे उतारे, ८ (अ) चे नमुने व गाव नकाशा यांची मागणी संपादक संस्थेने तलाठ्याकडे न करता ती संबंधीत तहसिलदाराकडे करावी. आणि तहसिलदारने अशी मागणी प्राप्त झाल्यापासून १५ दिवसात या कागदपत्रांची पूर्तता संपादक संस्थेस करावी. याकामी सर्व तलाठ्याकडे अद्ययावत गांव नकाशा नेहमीच उपलब्ध असणे आवश्यक असल्याने त्याची व्यवस्था जिल्हाधिकाऱ्यांनी याबाबतच्या नियमित तरतुदीमधून करावी.

(क) प्रकल्पासाठी खाजगी जमीन संपादन करताना जर एखादा खातेदार अल्पभूधारक अथवा भूमीहीन होत असल्यास अशा खतेदाराची जमीनसंपादन करण्यासाठी द्यावयाच्या परवानगीचे जे अधिकार उपरोक्त शासन निर्णयान्वये विभागीय आयुक्तांकडे संपूर्ण करण्यात आलेले आहेत ते आता या आदेशान्वये जिल्हाधिकाऱ्यांना प्रदाना करण्यात येत आहेत.

(ड) संपादक संस्थेकडून प्रस्ताव प्राप्त झाल्यावर जिल्हाधिकाऱ्यांनी प्रथमतः सदर प्रस्ताव विहित नमुन्यात आणि आवश्यक त्या कागदपत्रासह आहे किंवा नाही याची पडताळणी करावी आणि सदर प्रस्ताव परिपूर्ण असल्याची खातरजमा केल्यानंतर मगच तो भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडे सोपविण्याचे भूसंपादन कायद्याच्या कलम ५२-अ खालील आदेश पारीत करावेत. अन्यथा अपुरे, आवश्यक ती माहिती व कागदपत्रे नसलेले प्रस्ताव थेट संपादक संस्थेस परत करण्यात यावेत. असे परत करण्यात आलेले प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांकडे (महसूल विभाग) प्राप्त झाले होते असे गृहित धरण्यात येऊ नये.

३) संपादक संस्थेने मागणी केलेल्या क्षेत्राची संयुक्त मोजणी करणे :

सर्वसाधारणपणे भूसंपादन कायद्याखाली खाजगी जमीन संपादनाची कार्यवाही करताना संपादित करण्यात येणारी जमीन नेमकी कोणाची, किती व कोणती आहे हे निश्चित होण्याच्या दृष्टीने कायद्याच्या कलम ६ खालील जाहीरनामा प्रसिद्ध होण्यापूर्वी संपादित करावयाच्या जमिनीची संयुक्त मोजणी करणे आवश्यक असते. हे संयुक्त मोजणीचे काम भूमि अभिलेख विभागाच्या

संबंधीत अधिकारी/कर्मचारी यांच्याकडून करण्यात येते. हे मोजणीचे काम त्यांनी मोजणी विषयीभविष्यात कोणताही तंटा उद्भवू नये म्हणून संबंधीत जमीन मालक आणि इतर संबंधीत व्यक्ती, संपादक संस्थेचे प्रतिनिधी आणि भूसंपादन अधिकारी यांच्या उपस्थितीत करणे आवश्यक असते या संयुक्त मोजणीच्या कामात फारच विलंब होतो असे निदर्शनास आल्यामुळे संयुक्त मोजणीचे काम विनाविलंब व तातडीने करण्याबाबत शासनाने संबंधीतांना वेळेवेळी सूचना दिलेल्या आहेत, तसेच हा विलंब टाळण्याच्या दृष्टीने शासनाने संयुक्त मोजणीच्या कामासाठी कालमर्यादाही विहित करून दिली असून शासन परिपत्रक क्रमांक : एलव्युएन ३२७५/अ-२, दिनांक ९-९-१९७६ अन्वये संयुक्त मोजणीचा प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून तीन महिन्यांच्या आत संयुक्त मोजणी पूर्ण करून त्याबाबतचा अहवाल भूसंपादन अधिकाऱ्यांना सादर केला पाहिजे अशा सूचना ही संबंधीत अधिकाऱ्यांना दिलेल्या आहेत. असे असले तरी अद्याप संयुक्त मोजणीच्या कामास विलंब होतो असे दिसून आले आहे. हा विलंब टाळण्याच्या दृष्टीने शासन आता असे आदेश देत आहे की.

(अ) जिल्हाधिकाऱ्यांकडून कलम ५२ अ अनुसार भूसंपादनाचा प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून एका महिन्याच्या आता भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी प्राथमिक चौकशी पूर्ण करून संयुक्त मोजणीचा प्रस्ताव संबंधीत तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांच्याकडे पाठवावा. आणि त्याची एक प्रत संबंधीत अधिक्षक, भूमि अभिलेख यांच्याकडे पाठवावी.

(ब) भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडून संयुक्त मोजणी प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून ३ महिन्यांच्या आत तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांनी संयुक्त मोजणी पूर्ण करून त्याबाबतचा अहवाल भूसंपादन अधिकाऱ्यांना सादर करावा. याकामी काही अडचणी असल्यास आवश्यक ती मदत तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांनी अधिक्षक, भूमि अभिलेख यांच्याकडून घ्यावी.

(क) संयुक्तमोजणीचे काम वर विहित केलेल्या कालमर्यादेत होण्याच्यादृष्टीने आवश्यक ती दक्षता व देखरेख अधिक्षक, भूमि अभिलेख यांनी ठेवावी. आणि ज्या प्रकरणात विहित कालमर्यादेत संयुक्त मोजणीचे काम झाले नसल्यास संबंधीतांवर आवश्यक ती कारवाई करण्यात यावी

(ड) तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांनी संयुक्त मोजणीच्या वेळी भूसंपादन अधिकारी, संपादक संस्थेचे प्रतिनिधी, जमीनमालक व इतर संबंधीत व्यक्ती यांच्याबरोबरच कृषी विभाग, वन विभाग, पाटबंधारे विभाग व सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्या संबंधीत अधिकाऱ्यांनाही निमंत्रित करावे. असे निमंत्रण प्राप्त झाल्यानंतर कृषि विभाग, वन विभाग, पाटबंधारे विभाग व सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्या संबंधीत अधिकाऱ्यांनी आवश्यक उपस्थित राहून सदर जमिनीवरील फळझाडे, वनझाडे, विहिरी, बांधकामे इत्यादीची मुल्यांकनाच्या दृष्टीने आवश्यक ती नोंद घ्यावी.

(ई) संयुक्त मोजणीची नोटीस मिळाल्याबरोबरच संपादक संस्थेने भूसंपादन प्रस्तावासोबत पाठविलेल्या सिमांकन नकाशाप्रमाणे संपादन करावयाच्या क्षेत्रावर सिमांकन असल्याची खात्री मोजणी तारखेपूर्वी करून घ्यावी. आणि सिमांकन नसल्यास ते मोजणीच्या तारखेपूर्वी करून घ्यावे. तसेच संपादक संस्थेने मोजणीदारास आवश्यक साहित्य व मनुष्यबळ उपलब्ध करून द्यावे त्याशिवाय संपादक संस्थेने संयुक्त मोजणीच्यावेळी संपादित करावयाच्या जमिनीची व त्यामधील

फळाझाडे, वनझाडे, घरे, विहिरी इत्यादीचे व्हिडीओ शुटींग करावे. सिमांकन नसल्यामुळे वा आवश्यक साहित्य व मनुष्यबळ उपलब्ध करून न दिल्यामुळे निश्चित केलेल्या तारखेस संयुक्त मोजणी करता न आल्यास त्याची जबाबदारी संपादक संस्थेची राहिल.

४) संपादक संस्थेकडून प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून कलम ४ खालील अधिसूचना प्रसिद्ध करण्याबाबत.

भूसंपादन अधिनियम, १८९४ मध्ये भूसंपादनाच्या कार्यवाहीस कालमर्यादा घालून दिलेली आहे. त्यानुसार भूसंपादन कायद्याच्या कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्यापासून कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करण्यास ३ वर्षांची कालमर्यादा घातलेली आहे. त्या अन्वये कलम ४ च्या अधिसूचनेच्या प्रसिद्धीच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या आत कलम ६ चा जाहिरनामा (अधिसूचना) प्रसिद्ध करणे व कलम ६ चा जाहिरनामा प्रसिद्धीच्या दिनांकापासून २ वर्षांच्या आत कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करणे कायद्याने बंधनकारक आहे. ही कालमर्यादा न पाळल्यास ज्या स्तरावर विलंब झालेला असेल त्याच स्तरावर भूसंपादनाची संपूर्ण कार्यवाही व्यपगत होते. भूसंपादन कायद्यात जरी वरीलप्रमाणे ३ वर्षांची कालमर्यादा घालण्यात आली असली तरी शासनाने सन १९९५ मध्ये धोरणात्मक निर्णय घेवून शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक एलक्युएन १८९५/प्र.क्र.५५४/अ-२, दिनांक ६-१०-१९९५ अन्वये ही कालमर्यादा २ वर्षे इतकी विहित केलेली आहे. त्यानुसार कलम ४ च्या अधिसूचनेच्या प्रसिद्धीच्या दिनांकापासून १ वर्षाच्या आता कलम ६ चा जाहिरनामा प्रसिद्ध करण्यात यावा. व कलम ६ च्या जाहिरनामा प्रसिद्धीच्या दिनांकापासून १ वर्षाच्या आत कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करण्यात यावा. अशा सूचना सर्व भूसंपादन अधिकाऱ्यांना दिलेल्या आहेत. असे असले तरी संपादक संस्थेकडून भूसंपादनाचा प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून कलम ४ खालील अधिसूचना प्रसिद्ध करणस फारच उशीर होत असल्याने भूसंपादनाची कार्यवाही पूर्ण करून मोबदला अदा करण्यास विलंब होतो, असे दिसून आले आहे. हा विलंब टाळण्याच्या दृष्टीने संपादक संस्थेकडून परिपूर्ण प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करण्यापर्यंतच्या कार्यवाहीसाठी कालमर्यादा घालण्याची आवश्यकता आहे, सबब शासन आता असे आदेश देत आहे की,

(अ) संपादक संस्थेकडून भूसंपादनाचा परिपूर्ण प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून भूसंपादन कायद्याच्या कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करण्यापर्यंतच्या कार्यवाहीसाठी २ वर्षांची कालमर्यादा खालील प्रमाणे विहित करण्यात येत आहे.

(१) संपादक संस्थेकडून महाराष्ट्र प्रकल्प बाधीत व्यक्तीचे पुनर्वसन अधिनियम, १९७६ खालील (ज्या प्रकल्पास हा कायदा लागू होत असेल त्या प्रकल्पाचे बाबतीत) कलम ११ व १३ च्या अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्याच्या प्रमाणपत्रासह परिपूर्ण प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून ६ महिन्यांच्या आत संयुक्त मोजणी पूर्ण करून कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यात यावी.

- (२) कलम ४ च्या अधिसूचनेच्या दिनांकापासून ६ महिन्यांच्या आत कलम ६ चा जाहीरनामा (अधिसूचना) प्रसिद्ध करण्यात यावा.
- (३) कलम ६ च्या जाहीरनामा प्रसिद्धीच्या दिनांकापासून १ वर्षाच्या आत कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करण्यात यावा.

(ब) ज्या प्रकल्पाना महाराष्ट्र प्रकल्प बाधीत व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम १९७६ च्या तरतुदी लागू होतात त्या प्रकल्पांच्या बाबतीत सदर कायद्याच्या कलम ११ व १३ खालील अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्याशिवाय भूसंपादन कायद्याच्या कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध करता येत नाही. असे पुनर्वसन कायद्यात बंधन घालण्यात आलेले आहे. त्यामुळे वरील (अ)(१) मधील कालमर्यादा पाळण्याच्या दृष्टीने संपादक संस्थेने प्रथम पुनर्वसन कायद्याच्या कलम ११ व १३ खालील अधिसूचना प्रसिद्ध करून घेण्याची दक्षता घ्यावी आणि अशा प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेच्या प्रतीसहच भूसंपादनाचा परिपूर्ण प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करावा. तद्वतच ज्या प्रकल्पांना पुनर्वसन कायद्याच्या तरतुदी लागू होणार नाहीत त्याबाबतीत तसे प्रमाणपत्र भूसंपादनाच्या प्रस्तावासोबत जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करावे.

५) कलम ४ व ६ च्या अधिसूचनांची प्रसिद्धी शासकीय राजपत्रात /वृत्तपत्रात करताना ती वेळेवर प्रसिद्ध करण्याबाबत :

भूसंपादन अधिनियम, १८९४ मध्ये सन १९८४ साली सर्वकष सुधारणा करण्यात आलेल्या आहेत. त्यानुसार भूसंपादन कायद्याखालील कलम ४ व ६ ची अधिसूचना शासकीय राजपत्रात आणि संपादन करावयाची जमीन ज्या भागात आहे, त्या स्थानिक भागात खप असलेल्या दोन दैनिकामध्ये (त्यापैकी एक तरी स्थानिक भाषेत असेल) प्रकाशित करण्यात यावी, आणि जिल्हाधिकारी अशा अधिसूचनेची सारांशरूप जाहीर नोटीस उक्त स्थानिक भागातील सोयीस्कर ठिकाणी (उदा. चावडी) देईल, अशा प्रकाशनाचा दिनांक व अशी जाहीर नोटीस दिल्याचा दिनांक यापैकी जो शेवटचा दिनांक असेल त्यास अधिसूचनेचा दिनांक समजावा, अशी भूसंपादन कायद्यात तरतूद आहे. तसेच कलम ४ ची अधिसूचना प्रकाशित झाल्यापासून एक वर्षाच्या आत कलम ६ ची अधिसूचना प्रकाशित करणे बंधनकारक असून ही कालमर्यादा पाळली न गेल्यासे भूसंपादनाची कार्यवाही मुळापासून रद्द होईल अशीही तरतुद भूसंपादन कायद्यात आहे. कायद्यातील ही तरतुद स्पष्ट आहे. त्याशिवाय याबाबतीतील कार्यवाहीसंबंधी शासनाने, शासन परिपत्रक, क्रमांक : एलव्युएन १६८४/(३१८५)/अ-२, दिनांक : १८-१०-१९८४ अन्वये सर्व संबंधीत अधिकाऱ्यांना सुस्पष्ट सूचना दिलेल्या आहेत. परंतु कलम ४ व ६ खालील अधिसूचना प्रसिद्धबाबत वेळेवर व योग्य कार्यवाही केली जात नाही, उदा. काही प्रकरणात अधिसूचना शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्यानंतर काही महिन्यांनी स्थानिक दैनिकांत प्रसिद्ध केली जाते, आणि त्यानंतर काही काळाने या अधिसूचनेची सारांशरूप जाहीर नोटीस चावडीवर दिली जाते. आणि काही प्रकरणात तर ती चावडीवर प्रसिद्ध केली जात नाही. काही प्रकरणात अधिसूचना २ ऐवजी एकाच दैनिकात

वेगवेगळ्या तारखांना प्रसिद्ध केलेले असते. यामुळे भूसंपादनाची कार्यवाही मुळापासून रद्द होण्याची शक्यता असते, व तसे झाल्यास नव्याने भूसंपादनाची कार्यवाही कराव लागते, आणि त्यामुळे शासनावर नाहक आर्थिक बोजा पडतो. जर काही प्रकरणात कायदेशिर गुंतागुंत ही होण्याची शक्यता असते. हे टाळण्याच्या दृष्टीने शासनाने पुन्हा शासन पत्र, क्रमांक एलव्युएन ४५८५/(३३४१)/अ-२, दिनांक १५-५-१९८६, शासन परिपत्रक, क्रमांक: एलव्युएन ३०८७/(४०६९)/अ-२, दिनांक १-९-१९८७, आणि शासन परिपत्रक क्रमांक : एलव्युएन १८८९/(४९५५)/अ-२, दिनांक २६-११-१९९१ अन्वये सर्वसंबंधीत अधिकाऱ्यांना कलम ४ व ६ च्या अधिसूचना विनाविलंब प्रसिद्ध करणेबाबत सूचना दिलेल्या आहेत. तथापि, सदर अधिसूचना शासन राजपत्रात प्रसिद्ध करण्यास शासकीय मुद्रणालयाकडून विलंब होतो, असे दिसून आले आहे. तसेच दैनिकात कलम ४ व ६ च्या अधिसूचना प्रसिद्धीसाठी शासनाने, दिनांक २६-११-१९९१ च्या परिपत्रकान्वये कार्यपद्धती विहित करून दिलेली आहे. परंतु विभागीय माहिती कार्यालय विभागीय पातळीवर आहेत तर भूसंपादन अधिकाऱ्यांची कार्यालये व स्थानिक दैनिक वृत्तपत्राची कार्यालये जिल्हा पातळीवर आहेत. त्यामुळे भूसंपादन अधिकाऱ्याने अधिसूचना प्रसिद्धी साठी विभागीय माहिती अधिकाऱ्यांकडे पाठविणे आणि विभागीय माहिती अधिकाऱ्याने त्या जिल्ह्यातील दैनिकाकडे पाठविणे हे टप्पे विनाकारण वाढले आहेत, त्यामुळे दैनिकात अधिसूचना प्रसिद्धीस विलंब होतो, असे दिसून आलेले आहे. सबब कलम ४ व ६ च्या अधिसूचना शासकीय राजपत्रात / दैनिकात प्रसिद्ध करण्याबाबतच्या कार्यपद्धतीत सुधारणा करून नवीन कार्यपद्धती घालून देण्याची आवश्यकता आहे. असेही दिसून आले असून त्याअनुषंगाने स्वतंत्ररित्या कार्यवाही करण्यात येत आहे. सद्यस्थितीत कलम ४ व ६ च्या अधिसूचना शासकीय राजपत्रात तसेच स्थानिक दोन दैनिकात प्रसिद्ध करण्याबाबत खालील प्रमाणे कार्यवाही करण्यात यावी, असे शासन आदेश देत आहे.

(अ) भूसंपादन अधिकाऱ्याने अंतिम संयुक्त मोजणी अहवाल प्राप्त झाल्यापासून १५ दिवसांच्या आत कलम ४ ची अधिसूचना शासकीय राजपत्रात व स्थानिक दोन वृत्तपत्रात एकाच वेळी प्रसिद्धीसाठी पाठवावी.

(ब) कलम ४ ची अधिसूचना शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्यापासून ३० दिवसांचे आत संबंधितांनी त्यांच्या हरकती नोंदविणे कायद्याने बंधनकारक आहे. तरी त्यादृष्टीने भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी कलम ४ (१) ची नोटीस संबंधितांवर बजावून आणि कलम ५ क ची चौकशी पूर्ण करून कलम ४ ची अधिसूचना राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून ३ महिन्यांच्या आत कलम ६ ची अधिसूचना, विभागीय आयुक्तांकडे मंजूरी साठी पाठवावी. विभागीय आयुक्तांनी प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून एका महिन्याच्या आत कलम ६ ची अधिसूचना मंजूर करून (प्रस्तावास त्रुटी असल्यास त्याची पूर्तता करून घेवून) प्रसिद्धीसाठी पाठवावी.

(क) कलम ४ व ६ ची अधिसूचना शासकीय राजपत्रात आणि स्थानिक दोन दैनिकात प्रसिद्ध झाल्यानंतर १५ दिवसांच्या आत सदर अधिसूचनेची सारांशरूप जाहीर नोटीस चावडीवर प्रसिद्ध

करण्यात यावी. मात्र या तिन्ही प्रकारे सदरच्या अधिसूचना एका महिन्याच्या कालावधीत प्रसिद्ध करण्याची दक्षता भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी घ्यावी.

(ड) अधिसूचना प्रसिद्धीच्या अपेक्षित तारखेच्या कमीतकमी १० दिवस आधी त्या अधिसूचना संबंधित मुद्रणालय व्यवस्थापकार प्राप्त होतील अशी व्यवस्था संबंधित भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी करावी, जेणेकरून अधिसूचना वेळेवर प्रसिद्ध करण्याबाबतचे वेळापत्रक मुद्रणालय व्यवस्थापकांना तयार करून प्रसिद्धीचे काम वेळेवर पूर्ण करता येईल.

(इ) कलम ६ च्या अधिसूचना मुद्रणालय व्यवस्थापकाकडे प्रसिद्धीस पाठवितांना, त्यासंबंधातील कलम ४ खालील प्रसिद्ध झालेल्या अधिसूचनेची तारीख व कलम ६ खालील प्रसिद्ध करावयाची अधिसूचना ज्या तारखेपर्यंत प्रसिद्ध होणे आवश्यक आहे ती तारीख, अधिसूचनेवर न चुकता ठळकपणे नमूद करावी, जेणे करून नमूद केलेले तारखेला अधिसूचना प्रसिद्ध करणे मुद्रणालय व्यवस्थापकाना शक्य होईल.

(फ) शासकीय मुद्रणालयाने भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडून अधिसूचना प्राप्त झाल्यापासून ७ दिवसाच्या आत ती राजपत्रात प्रसिद्ध करावी किंवा भूसंपादन अधिकाऱ्याने ज्या तारखेच्या / ज्या तारखेपूर्वीच्या राजपत्रात प्रसिद्धी द्यावी, असे कळविले असेल त्या तारखेच्या राजपत्रात प्रसिद्ध करावी, आणि ज्या दिवशीच्या राजपत्रात अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यात आली असेल त्याच दिवशी राजपत्राच्या प्रती संबंधित भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडे पाठविण्यात याव्यात. याची अंमलबजावणी काटेकोरपणे होईल याची दक्षता / व्यवस्था संबंधित व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय यांनी करावी.

(ग) भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी कलम ४ व ६ खालील अधिसूचना / जाहीनामे दैनिकात प्रसिद्ध करण्यासाठी, माहिती व जनसंपर्क विभागाच्या संबंधित क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांकडे पाठवावेत, ते परस्पर दैनिकाच्या संपादकाकडे पाठवू नयेत.

(ह) कलम ४ व ६ खालील अधिसूचना वृत्तपत्रात प्रसिद्ध झाल्यावर त्यासंबंधीची देयके भूसंपादन संपादन अधिकाऱ्यांनी स्वतः न स्विकारता ती परस्पर माहिती व जनसंपर्क विभागाच्या क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांकडे सादर करण्याबाबत वृत्तपत्राच्या संपादकांना सांगावे.

(ळ) माहिती व जनसंपर्क विभागाच्या क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांकडून देयके प्रमाणित करण्यांत आल्यावरच त्या देयकातील रक्कम भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी वृत्तपत्राच्या संपादकांना अदा कराव्यात.

(क्ष) कलम ४ व ६ खालील अधिसूचना संपादनाखालील जमीन ज्या भागात आहे त्या स्थानिक भागात खप असलेल्या दोन दैनिकांत (त्यापैकी एक स्थानिक भाषेत असेल) प्रसिद्ध करणे कायद्याने बंधनकारक आहे. त्यामुळे सदर अधिसूचना या फक्त दैनिकातच प्रसिद्धीस देण्यात याव्यात अशा खास सूचना क्षेत्रीय प्रसिद्धी अधिकाऱ्यांना, त्यांच्याकडे अधिसूचना प्रसिद्धीस पाठवितांनाच भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी द्याव्यात.

(ज्ञ) विभागीय माहिती अधिका-यांने भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडून अधिसूचना प्राप्त झाल्यापासून १५ दिवसांच्या आत त्या स्थानिक दोन दैनिकात प्रसिद्ध होतील आणि प्रसिद्धीच्या दिनांकापासून ७ दिवसांच्या त्या वृत्तपत्राची प्रत संबंधीत भूसंपादन अधिकाऱ्यांस प्राप्त होईल, याची दक्षता घ्यावी. याबाबतची अंतिम जबाबदारी विभागीय माहिती अधिकाऱ्यांची राहिल.

(त) सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांनी भूसंपादन प्रकरणांच्या प्रगतीचा मासिक आढावा घेतेवेळी वरीलप्रमाणे अधिसूचना प्रसिद्धीची कार्यवाही झाली आहे का, याची खात्री करून घ्यावी. आणि याबाबतीत भूसंपादन अधिकाऱ्यांनीही व्यक्तीशः काळजी घ्यावी.

६) संपादित जमिनीवरील झाडे, विहिरी, बांधकामे यांच्या मुल्यांकनाबाबत :

भूसंपादन अधिनियम, १८९४ खालील तरतुदीनुसार संपादित जमिनीचे आणि त्याजमिनीवरील झाडे, विहिरी, बांधकाम इत्यादींचे मुल्यांकन हे सदर जमीन संपादनाबाबतची कलम ४ ची अधिसूचना ज्या दिनांकास प्रसिद्ध झाली असेल त्या दिनांकाचे करावयाचे असते. त्यामुळे कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्यानंतर लगेत भूसंपादन अधिकाऱ्यांने जमिनीवरील झाडे, विहिरी, बांधकामे इत्यादी बाबींचे मुल्यांकन करून देण्यासाठी संबंधीत अधिकाऱ्यांकडे म्हणजेच वनअधिकारी, कृषी अधिकारी, पाटबंधारे व सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे अधिकारी यांच्याकडे प्रकरण पाठविले पाहिजे. परंतु कलम ६ ची अधिसूचना प्रसिद्ध झाली तरीही अनेक प्रकरणांत असा प्रस्ताव भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडून संबंधीत अधिकाऱ्यांकडे पाठविला जात नाही असे दिसून येते. तसेच असा प्रस्ताव प्राप्त झाल्यानंतर संबंधीत अधिकाऱ्यांकडून मुल्यांकन करून देण्यास फारच विलंब लागतो. या विलंबाचे प्रमुख कारण म्हणजे सदर अधिकारी संयुक्त मोजणीच्या वेळी उपस्थित राहत नाही, त्यामुळे त्यांना संपादित जमिनीवरील झाडे, विहिरी, बांधकाम इत्यादी बाबींचे मुल्यांकन ठरवितांना अडचणी उपस्थित होतात. भूसंपादन कायद्यातील तरतुदीनुसार विहित कालावधीत निवाडा जाहीर करावा लागतो. अन्यथा भूसंपादनाची कार्यवाही मुळापासून रद्दबातल ठरते. त्यामुळे बऱ्याच प्रकरणात संपादित जमिनीवरील झाडे, विहिरी, बांधकामे यांच्या मुल्यांकनाशिवाय निवाडे जाहीर करावे लागतात, आणि त्यानंतर झाडे, विहिरी, बांधकाम यांच्या मुल्यांकना बाबतचे सानुग्रह अनुदानाचे स्वतंत्र प्रस्ताव तयार करावे लागतात, ही प्रथा अनिष्ट आहे. सर्वसाधारणपणे एकाच वेळी निवाड्यात जमिनीचे मूल्य व जमिनीवरील झाडे, विहिरी, बांधकाम यांचे मूल्य यांचा समावेश होणे अत्यंत आवश्यक आहे. सबब, शासन आता असे आदेश देत आहे की,

(अ) संपादित करावयाच्या जमिनीच्या संयुक्त मोजणीच्या वेळी कृषी विभाग, वन विभाग, पाटबंधारे विभाग, व सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्या संबंधीत अधिकाऱ्यांनी उपस्थित रहावे, आणि सदर जमिनीवरील फळझाडे, वनझाडे, घरे, विहिरी इत्यादींची आवश्यकता नोंद करून

ध्यावी. जेणेकरुन मुल्यांकन करतांना सदर जमिनीवर किती व कोणत्या प्रकारची झाडे, घरे, विहिरी इत्यादी होती याबाबत वाद निर्माण होणार नाही.

(ब) कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्यानंतर २ महिन्यांच्या आत भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी संपादीत जमिनीवरील फळझाडे, वनझाडे, घरे, विहिरी इत्यादींचे मुल्यांकन करुन देण्याबाबतचा प्रस्ताव संबंधीत अधिकाऱ्यांकडे पाठवावा.

(क) संपादित जमिनीवरील फळझाडे, वनझाडे, घरे, विहिरी इत्यादींचे मुल्यांकन करुन देण्याबाबतचा प्रस्ताव भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडून प्राप्त झाल्यापासून २ महिन्यांच्या आत संबंधीत अधिकाऱ्यांनी सदर बाबींचे मुल्यांकन करुन आपला सविस्तर मुल्यांकन अहवाल भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडे पाठवावा.

७) भूसंपादन प्रकरणात संपादक संस्थेकडून वेळीच निधी प्राप्त होण्याबाबत :

भूसंपादन प्रकरणात संपादित जमिनीचा मोबदला हितसंबंधीतांना वेळीच अदा करता यावा या दृष्टीने, राज्यशासनाच्या विविध मंत्रालयीन विभागासाठी करण्यात येणाऱ्या जमीन संपादन प्रकरणात संबंधीत मंत्रालयीन विभागाकडून त्यांच्या भूसंपादन प्रकरणी लागणारा आवश्यक तो निधी २०५९-सार्वजनिक बांधकामे या मुख्य लेखाशिर्षाखाली महसूल विभागाकडे उपलब्ध करुन दिला जातो. मात्र या एकत्रित निधीमध्ये सर्वच मंत्रालयीन विभाग आपला निधी उपलब्ध करत नाहीत. तसेच नियोजन विभागांतर्गत हाती घेण्यात येणाऱ्या रोजगार हमी योजनेच्या कामासाठी संपादित करण्यात येणाऱ्या जमिनीच्या मोबदला रक्कमेचा या एकत्रित निधीमध्ये समावेश नसतो. त्यामुळे रोजगार हमी योजनेसाठी केलेल्या भूसंपादन प्रकरणात निधी उपलब्ध होण्यास विलंब होतो. तद्वतच स्थानिक स्वराज्य संस्था, स्वायत्त संस्था, महामंडळे, कंपनी इत्यादीसाठी करण्यात येणाऱ्या भूसंपादन प्रकरणातही वेळेवर निधी उपलब्ध होत नाही. परिणामी, हितसंबंधीतांना मोबदला अदा करण्यास विलंब होतो असे दिसून आले आहे. सबब, शासन आता असे आदेश देत आहे की,

(अ) संपादक संस्थेने संपादन करावयाच्या जमिनीच्या मोबदला रकमेची तरतूद केली असल्याचे प्रमाणपत्र भूसंपादनाच्या प्रस्तावासोबतच द्यावे. आणि अंदाजित मोबदला रकमेच्या २/३ इतकी रक्कम कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यापूर्वी आणि उर्वरित रक्कम कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करण्यापूर्वी बिन व्याजी ठेव म्हणून जिल्हाधिकाऱ्यांकडे जमा करावी. त्याशिवाय जिल्हाधिकाऱ्यांनी कलम ४ ची अधिसूचना वा कलम ११ खालील निवाडा प्रसिद्ध / जाहीर करु नये.

(ब) राज्य शासनाच्या ज्या विभागासाठी खाजगी जमीन संपादित करावयाची असेल त्या विभागाच्या मंत्रालयीन स्तरावरील प्रशासकीय विभागाने सदर भूसंपादन प्रकरणात लागणारा आवश्यक तो निधी २०५९-सार्वजनिक बांधकामे या मुख्य लेखाशिर्षाखाली महसूल व वन विभागाकडे उपलब्ध करुन द्यावा. व त्याची पुरेशी तरतूद अंतिम मोबदला अदा होईपर्यंत दरवर्षी सदर लेखाशिर्षाखाली करावी. व तसे प्रमाणपत्र भूसंपादन प्रस्तावासोबतच जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करावे. ज्यामंत्रालयीन विभागाने अशी तरतूद केली नसेल त्या विभागाने वरील (अ) प्रमाणे निधी उपलब्ध करुन देण्याबाबतची कार्यवाही करावी.

(८) प्रकल्पाच्या खर्चात जमिनीच्या मोबदल्याचे व भूईभाड्याचे रक्कमेची तरतूद करण्याबाबत : सर्व साधारणपणे संपादक संस्थेने खाजगी वाटाघाटीने ताब्यात घेतलेल्या जमिनीच्या बाबतीत हितसंबंधीतांना भूईभाडे देण्याची समस्या निर्माण होते. खाजगी वाटाघाटीने जमिनीचा ताबा घेतला असल्यास अंदाजित मोबदला रक्कमेच्या ८% इतकी भूईभाडे प्रतिवर्ष देण्यात यावे असे आदेश, शासन निर्णय क्रमांक : एलएनडी १०७८/१०१४/आयएमजी-(३), दिनांक २-४-१९७९ अन्वये पाटबंधारे विभागाने काढलेले आहेत. परंतु सदर आदेशाची अंमलबजावणी संपादक संस्थेकडून केली जात नाही असे दिसून येते. बऱ्याच प्रकरणात असे भूईभाडे निवाडा जाहीर होईपर्यंत तर काही प्रकरणात निवाडा जाहीर झाल्यानंतरही दिले जात नाही असेही दिसून येते. तसेच यासाठी संपादक संस्थेकडून आर्थिक तरतूदही केली जात नाही. वास्तविक भूईभाडे दरवर्षी हितसंबंधीतांना देण्याची जबाबदारी जमिनीचा खाजगी वाटाघाटीने ताबा घेणाऱ्या संपादक संस्थेची असतांना त्याकडे दुर्लक्ष केले जाते. सबब, शासन आता असे आदेश देत आहे की,

(अ) संपादक संस्थेने त्यांच्या प्रकल्पाच्या खर्चातच संपादित करावयाच्या जमिनीच्या मोबदल्याची व भूईभाड्याच्या रक्कमेची तरतूद करावी आणि ही तरतूद अन्य कामासाठी न वापरता भूसंपादनाची कार्यवाही अंतिम होईपर्यंत दरवर्षी करण्यात यावी.

(ब) खाजगी वाटाघाटीने ताबा घेतलेल्या जमिनीच्या अंदाजित किंमतीवर हितसंबंधीतांना दरवर्षी भूईभाडे देण्याची खबरदारी संपादक संस्थेने घ्यावी.

३. उपरोक्त विषयांच्या अनुषंगाने यापूर्वी वेळोवेळी निर्गमित करण्यात आलेले शासन निर्णय/ शासन आदेश/ शासन सूचना अधिक्रमित करून हा शासन निर्णय निर्गमित करण्यात येत आहे. या शासन निर्णयान्वये देण्यात आलेले आदेश दृष्टीक्षेपात सोबतच्या परिशिष्टात नमूद करण्यात आलेले आहेत.

४. सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांनी भूसंपादन प्रकरणाच्या प्रगतीचा दरमहा आढावा घ्यावा, आणि हा मासिक आढावा घेतेवेळी भूसंपादन अधिकारी/संपादक संस्था यांच्याकडून वरील आदेशांचे पालन होते किंवा कसे याची खातरजमा करून घ्यावी. आणि सदर आदेशांचे पालन करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक ते मार्गदर्शन संबंधीत अधिकाऱ्यांना करावे.

५. जिल्हाधिकारी यांना अशाही सूचना देण्यात येत आहेत की, त्यांनी त्यांच्या जिल्ह्यातील सर्व संभाव्य संपादक संस्थांच्या निदर्शनास उपरोक्त आदेश आणून त्यांना उपरोक्त आदेशांचे पालन करण्या बाबत तसेच सदर आदेशानुसार भूसंपादनाचे प्रस्ताव पाठवितांना आवश्यक ती दक्षता घेण्याबाबत कळवावे.

६. सर्व मंत्रालयीनविभागांनी उपरोक्त शासन निर्णयातील आदेश त्यांच्या अधिपत्याखालील सर्व प्राधिकरणे, महामंडळे, स्वायत्त संस्था, स्थानिक स्वराज्य संस्था व कार्यालये इत्यादीच्या नजरेस आणावे व यापुढे उपरोक्त आदेशांचे पालन करावे, अशा सूचना त्यांना द्याव्यात.

७. हा शासन निर्णय विधी व न्याय विभाग व वित्त विभाग यांच्या सहमतीने आणि त्यांच्या अनुक्रमे अनौपचारिक संदर्भ क्रमांक : ६२५/ब, दिनांक २०-११-२००० आणि क्रमांक : १०७६(अ)/२००१/व्यय-९, दिनांक १३-३-२००१ अन्वये निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(आ. ज्ञा. लोखंडे)

अवर सचिव

महसूल व वन विभाग,

प्रति,

१. सर्व विभागीय आयुक्त,
२. जमाबंदी आयुक्त, व संचालक, भूमि अभिलेख, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
३. सर्व जिल्हाधिकारी,
४. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मुंबई,
५. संचालक, नगर रचना, व मुल्यनिर्धारण विभाग, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
६. सर्व भूसंपादन अधिकारी / विशेष भूसंपादन अधिकारी,
७. महालेखापाल -१, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई,
८. महालेखापाल -१, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर,
९. संचालक, लेखा व कोषागरे, मुंबई,
१०. संचालक, शासकीय मुद्रणालय, मुंबई,
११. पाटबंधारे विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१२. सार्वजनिक बांधकाम विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१३. ग्राम विकास व जल संधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१४. नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१५. नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१६. उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१७. वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१८. विधी व न्याय विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१९. इतर सर्व मंत्रालयीन विभाग,
२०. अ-१, अ-३, अ-४, ब-१, र-१, र-२, र-३, र-४, र-१२ म-३, म-७ व ल-१ कार्यासने
महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
२१. सर्व इतर कार्यासने, महसूल व वन विभाग,
२२. अ-२, कार्यासन, महसूल व वन विभाग. (निवड नस्ती करीता)

शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन १८/२०००/प्र.क्र.१२१/अ-२,
दिनांक १४-६-२००१ चे सहपत्र.

परिशिष्ट

उपरोक्त शासन निर्णयातील दृष्टीक्षेपात आदेश :-

१) संपादक संस्थेने खाजगी वाटाघाटीने परस्पर ताबा घेतलेल्या जमिनीच्या संपादनाचा प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करणे :

(अ) संपादक संस्थेने त्यांच्या प्रकल्पासाठी लागणारी खाजगी जमीन भूसंपादन अधिनियम, १८९४ खाली संपादित करून मिळण्याबाबतच्या मागणीचा परिपूर्ण प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर केल्याशिवाय प्रकल्पासाठी लागणाऱ्या जमिनीचा खाजगी वाटाघाटीने ताबा घेऊ नये.

(ब) संपादक संस्थेने भूसंपादनाचा परिपूर्ण प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर केल्यानंतर जमिनीचा खाजगी वाटाघाटीने ताबा घेतल्यास, अशा प्रकरणात भूसंपादन अधिनियम, १८९४ च्या कलम ४ खालील अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्याशिवाय संपादक संस्थेने प्रकल्पाचे काम सुरु करू नये.

२) संपादक संस्थेने प्रस्तावाबरोबर आवश्यक ती कागदपत्रे सादर करणे :

(अ) संपादक संस्थेने भूसंपादनाचा परिपूर्ण प्रस्ताव शासन निर्णय , महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एलक्यूएन ४२८५/(३३३८)/अ-२, दिनांक २१-१०-१९८५ अन्वये दिलेल्या सुचनानुसार विहित केलेल्या संबंधीत नमुना क, ख व ग मध्येच आवश्यक तो तपशील, कागदपत्रे व सांकेतिक नकाशासह परिशिष्ट अ मधील पत्राचा नमुना वापरून संबंधीत जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करावेत.

(ब) भूसंपादनाचा प्रस्ताव तयार करण्याकामी आवश्यक असलेल्या संपादन करावयाच्या जमिनीचे गाव नमुना क्रमांक ७/१२ चे उतारे, ८ (अ) चे नमुने व गाव नकाशा यांची मागणी संपादक संस्थेने तलाठ्याकडे न करता ती संबंधीत तहसिलदाराकडे करावी. आणि तहसिलदाराने अशा मागणी प्राप्त झाल्यापासून १५ दिवसात या कागदपत्रांची पूर्तता संपादक संस्थेस करावी. याकामी सर्व तलाठ्याकडे अद्ययावत गाव नकाशा नेहमीच उपलब्ध असणे आवश्यक असल्याने त्याची व्यवस्था जिल्हाधिकाऱ्यांनी याबाबतच्या नियमित तरतुदीमधून करावी.

(क) प्रकल्पासाठी खाजगी जमीन संपादन करताना जर एखादा खातेदार अल्प भूधारक अथवा भूमिहीन होत असल्यास अशा खातेदाराची जमीन संपादन करण्यासाठी द्यावयाच्या परवानगीचे जे अधिकार उपरोक्त शासन निर्णयान्वये विभागीय आयुक्तांकडे सुपूर्द करण्यात आलेले आहेत ते आता या आदेशान्वये जिल्हाधिकाऱ्यांना प्रदान करण्यात येत आहेत.

(ड) संपादक संस्थेकडून प्रस्ताव प्राप्त झाल्यावर जिल्हाधिकाऱ्यांनी प्रथमतः सदर प्रस्ताव विहित नमुन्यात आणि आवश्यक त्या कागदपत्रासह आहे किंवा नाही याची पडताळणी करावी आणि सदर प्रस्ताव परिपूर्ण असल्याची खातरजमा केल्यानंतर मगच तो भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडे सोपविण्याचे भूसंपादन कायद्याच्या कलम ५२-अ खालील आदेश पारित करावेत. अन्यथा अपूरे, आवश्यक ती माहिती व कागदपत्रे नसलेले प्रस्ताव थेट संपादक संस्थेस परत करण्यात यावेत. असे परत

करण्यात आलेले प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांकडे (महसूल विभाग) प्राप्त झाले होते असे गृहीत धरण्यांत येवू नये.

३) संपादक संस्थेने मागणी केलेल्या क्षेत्राची संयुक्त मोजणी करणे :

(अ) जिल्हाधिकाऱ्यांकडून कलम ५२ अ अनुसार भूसंपादनाचा प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून एका महिन्याच्या आत भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी प्राथमिक चौकशी पूर्ण करून संयुक्त मोजणीचा प्रस्ताव संबंधीत तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांच्याकडे पाठवावा. आणि त्याची एक प्रत संबंधीत अधिक्षक, भूमि अभिलेख यांच्याकडे पाठवावी.

(ब) भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडून संयुक्त मोजणी प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून ३ महिन्याच्या आत तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांनी संयुक्त मोजणी पूर्ण करून त्याबाबतचा अहवाल भूसंपादन अधिकाऱ्यांना सादर करावा. याकामी काही अडचणी असल्यास आवश्यक ती मदत तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांनी अधिक्षक, भूमि अभिलेख यांच्याकडून घ्यावी.

(क) संयुक्तमोजणीचे काम वर विहित केलेल्या कालमर्यादेत होण्याच्या दृष्टीने आवश्यक ती दक्षता व देखरेख अधिक्षक, भूमि अभिलेख यांनी ठेवावी. आणि ज्या प्रकरणात विहित कालमर्यादेत संयुक्त मोजणीचे काम झाले नसल्यास संबंधीतांवर आवश्यक ती कारवाई करण्यात यावी

(ड) तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांनी संयुक्त मोजणीच्या वेळी भूसंपादन अधिकारी, संपादक संस्थेचे प्रतिनिधी, जमीनमालक व इतर संबंधीत व्यक्ती यांच्याबरोबरच कृषी विभाग, वन विभाग, पाटबंधारे विभाग व सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्या संबंधीत अधिकाऱ्यांनाही निमंत्रित करावे. असे निमंत्रण प्राप्त झाल्यानंतर कृषि विभाग, वन विभाग, पाटबंधारे विभाग व सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्या संबंधीत अधिकाऱ्यांनी आवश्यक उपस्थित राहून सदर जमिनीवरील फळझाडे, वनझाडे, विहिरी, बांधकामे इत्यादीची मुल्यांकनाच्या दृष्टीने आवश्यक ती नोंद घ्यावी.

(ई) संयुक्त मोजणीची नोटीस मिळाल्याबरोबरच संपादक संस्थेने भूसंपादक संस्थेने भूसंपादन प्रस्तावासोबत पाठविलेल्या सिमांकन नकाशाप्रमाणे संपादन करावयाच्या क्षेत्रावर सिमांकन असल्याची खात्री मोजणी तारखेपूर्वी करून घ्यावी. आणि सिमांकन नसल्यास ते मोजणीच्या तारखेपूर्वी करून घ्यावे. तसेच संपादक संस्थेने मोजणीदारास आवश्यक साहित्य व मनुष्यबळ उपलब्ध करून द्यावे त्याशिवाय संपादक संस्थेने संयुक्त मोजणीच्यावेळी संपादित करावयाच्या जमिनीची वत्यामधील फळझाडे, वनझाडे, घरे, विहिरी इत्यादीचे व्हिडीओ शुटींग करावे. सिमांकन नसल्यामुळे वा आवश्यक साहित्य व मनुष्यबळ उपलब्ध करून न दिल्यामुळे निश्चित केलेल्या तारखेस संयुक्त मोजणी करता न आल्यास त्याची जबाबदारी संपादक संस्थेची राहिल.

४) संपादक संस्थेकडून प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून कलम ४ खालील अधिसूचना प्रसिद्ध करण्याबाबत.

(अ) संपादक संस्थेकडून भूसंपादनाचा परिपूर्ण प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून भूसंपादन कायद्याच्या कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करण्यापर्यंतच्या कार्यवाहीसाठी २ वर्षांची कालमर्यादा खालील प्रमाणे विहित करण्यात येत आहे.

- १) संपादक संस्थेकडून महाराष्ट्र प्रकल्प बाधीत व्यक्तीचे पुनर्वसन अधिनियम, १९७६ खालील (ज्या प्रकल्पास हा कायदा लागू होत असेल त्या प्रकल्पाचे बाबतीत) कलम ११ व १३ च्या अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्याच्या प्रमाणपत्रासह परिपूर्ण प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून ६ महिन्यांच्या आत संयुक्त मोजणी पूर्ण करून कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यात यावी.
- २) कलम ४ च्या अधिसूचनेच्या दिनांकापासून ६ महिन्यांच्या आत कलम ६ चा जाहीरनामा (अधिसूचना) प्रसिद्ध करण्यात यावा.
- ३) कलम ६ च्या जाहीरनामा प्रसिद्धीच्या दिनांकापासून १ वर्षांच्या आत कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करण्यात यावा.

(ब) ज्या प्रकल्पाना महाराष्ट्र प्रकल्प बाधीत व्यक्तीचे पुनर्वसन अधिनियम १९७६ च्या तरतुदी लागू होतात त्या प्रकल्पांच्या बाबतीत सदर कायद्याच्या कलम ११ व १३ खालील अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्या शिवाय भूसंपादन कायद्याच्या कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध करता येत नाही असे पुनर्वसन कायद्यात बंधन घालण्यात आलेले आहे. त्यामुळे वरील (अ) (१) मधील कालमर्यादा पाळण्याच्या दृष्टीन संपादनक संस्थेने प्रथम पुनर्वसन कायद्याच्या कलम ११ व १३ खालील अधिसूचना प्रसिद्ध करून घेण्याची दक्षता घ्यावी, आणि अशा प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेच्या प्रतीसहच भूसंपादनाचा परिपूर्ण प्रस्ताव जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करावा. तद्वतच ज्या प्रकल्पांना पुनर्वसन कायद्याच्या तरतुदी लागू होणार नाहीत त्याबाबतीत तसे प्रमाणपत्र भूसंपादनाच्या प्रस्तावासोबत जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करावे.

५) कलम ४ व ६ च्या अधिसूचनांची प्रसिद्धी शासकीय राजपत्रात /वृत्तपत्रात करताना ती वेळेवर प्रसिद्ध करण्याबाबत :

(अ) भूसंपादन अधिकाऱ्याने अंतिम संयुक्त मोजणी अहवाल प्राप्त झाल्यापासून १५ दिवसांच्या आत कलम ४ ची अधिसूचना शासकीय राजपत्रात व स्थानिक दोन वृत्तपत्रात एकाच वेळी प्रसिद्धीसाठी पाठवावी.

(ब) कलम ४ ची अधिसूचना शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्यापासून ३० दिवसांचे आत संबंधितांनी त्यांच्या हरकती नोंदविणे कायद्याने बंधनकारक आहे. तरी त्यादृष्टीने भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी कलम ४ (१) ची नोटीस संबंधितांवर बजावून आणि कलम ५ क ची चौकशी पूर्ण करून कलम ४ ची अधिसूचना राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून ३ महिन्यांच्या आत कलम ६ ची अधिसूचना , विभागीय आयुक्तांकडे मंजूरी साठी पाठवावी. विभागीय आयुक्तांनी

प्रस्ताव प्राप्त झाल्यापासून एका महिन्याच्या आत कलम ६ ची अधिसूचना मंजूर करुन (प्रस्तावास त्रुटी असल्यास त्याची पूर्तता करुन घेवून) प्रसिद्धीसाठी पाठवावी.

(क) कलम ४ व ६ ची अधिसूचना शासकीय राजपत्रात आणि स्थानिक दोन दैनिकात प्रसिद्ध झाल्यानंतर १५ दिवसांच्या आत सदर अधिसूचनेची सारांशरूप जाहीर नोटीस चावडीवर प्रसिद्ध करण्यात यावी. मात्र या तिन्ही प्रकारे सदरच्या अधिसूचना एका महिन्याच्या कालावधीत प्रसिद्ध करण्याची दक्षता भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी घ्यावी.

(ड) अधिसूचना प्रसिद्धीच्या अपेक्षित तारखेच्या कमीतकमी १० दिवस आधी त्या अधिसूचना संबंधीत मुद्रणालय व्यवस्थापकार प्राप्त होतील अशी व्यवस्था संबंधीत भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी करावी, जेणेकरुन अधिसूचना वेळेवर प्रसिद्ध करण्याबाबतचे वेळापत्रक मुद्रणालय व्यवस्थापकांना तयार करुन प्रसिद्धीचे काम वेळेवर पूर्ण करता येईल.

(इ) कलम ६ च्या अधिसूचना मुद्रणालय व्यवस्थापकाकडे प्रसिद्धीस पाठवितांना, त्यासंबंधातील कलम ४ खालील प्रसिद्ध झालेल्या अधिसूचनेची तारीख व कलम ६ खालील प्रसिद्ध करावयाची अधिसूचना ज्या तारखेपर्यंत प्रसिद्ध होणे आवश्यक आहे ती तारीख, अधिसूचनेवर न चुकता ठळकपणे नमूद करावी, जेणे करुन नमूद केलेले तारखेला अधिसूचना प्रसिद्ध करणे मुद्रणालय व्यवस्थापकाना शक्य होईल.

(फ) शासकीय मुद्रणालयाने भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडून अधिसूचना प्राप्त झाल्यापासून ७ दिवसाच्या आत ती राजपत्रात प्रसिद्ध करावी किंवा भूसंपादन अधिकाऱ्यांने ज्या तारखेच्या / ज्या तारखेपूर्वीच्या राजपत्रात प्रसिद्धी द्यावी, असे कळविले असेल त्या तारखेच्या राजपत्रात प्रसिद्ध करावी, आणि ज्या दिवशीच्या राजपत्रात अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यात आली असेल त्याच दिवशी राजपत्राच्या प्रती संबंधीत भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडे पाठविण्यात याव्यात. याची अंमलबजावणी काटेकोरपणे होईल याची दक्षता / व्यवस्था संबंधीत व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय यांनी करावी.

(ग) भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी कलम ४ व ६ खालील अधिसूचना / जाहीरनामे दैनिकात प्रसिद्ध करण्यासाठी, माहिती व जनसंपर्क विभागाच्या संबंधीत क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांकडे पाठवावेत, ते परस्पर दैनिकाच्या संपादकाकडे पाठवू नयेत.

(ह) कलम ४ व ६ खालील अधिसूचना वृत्तपत्रात प्रसिद्ध झाल्यावर त्यासंबंधीची देयके भूसंपादन संपादन अधिकाऱ्यांनी स्वतः न स्विकारता ती परस्पर माहिती व जनसंपर्क विभागाच्या क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांकडे सादर करण्याबाबत वृत्तपत्राच्या संपादकांना सांगावे.

(ळ) माहिती व जनसंपर्क विभागाच्या क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांकडून देयके प्रमाणित करण्यांत आल्यावरच त्या देयकातील रक्कम भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी वृत्तपत्राच्या संपादकांना अदा कराव्यात.

(क्ष) कलम ४ व ६ खालील अधिसूचना संपादनाखालील जमीन ज्या भागात आहे त्या स्थानिक भागात खप असलेल्या दोन दैनिकांत (त्यापैकी एक स्थानिक भाषेत असेल) प्रसिद्ध करणे कायद्याने बंधनकारक आहे. त्यामुळे सदर अधिसूचना या फक्त दैनिकातच प्रसिद्धीस देण्यात याव्यात अशा खास सूचना क्षेत्रीय प्रसिद्धी अधिकाऱ्यांना, त्यांच्याकडे अधिसूचना प्रसिद्धीस पाठवितांनाच भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी द्याव्यात.

(ज्ञ) विभागीय माहिती अधिकाऱ्याने भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडून अधिसूचना प्राप्त झाल्यापासून १५ दिवसांच्या आत त्या स्थानिक दोन दैनिकात प्रसिद्ध होतील आणि प्रसिद्धीच्या दिनांकापासून ७ दिवसांच्या त्या वृत्तपत्राची प्रत संबंधीत भूसंपादन अधिकाऱ्यांस प्राप्त होईल, याची दक्षता घ्यावी. याबाबतची अंतिम जबाबदारी विभागीय माहिती अधिकाऱ्यांची राहिल.

(त) सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांनी भूसंपादन प्रकरणांच्या प्रगतीचा मासिक आढावा घेतेवेळी वरीलप्रमाणे अधिसूचना प्रसिद्धीची कार्यवाही झाली आहे का, याची खात्री करून घ्यावी. आणि याबाबतीत भूसंपादन अधिकाऱ्यांनीही व्यक्तीशः काळजी घ्यावी.

6) संपादित जमिनीवरील झाडे, विहिरी, बांधकामे यांच्या मुल्यांकनाबाबत :

(अ) संपादित करावयाच्या जमिनीच्या संयुक्त मोजणीच्या वेळी कृषी विभाग, वन विभाग, पाटबंधारे विभाग, व सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्या संबंधीत अधिकाऱ्यांनी उपस्थित रहावे, आणि सदर जमिनीवरील फळझाडे, वनझाडे, घरे, विहिरी इत्यादींची आवश्यकती नोंद करून घ्यावी. जेणेकरून मुल्यांकन करतांना सदर जमिनीवर किती व कोणत्या प्रकारची झाडे, घरे, विहिरी इत्यादी होती याबाबत वाद निर्माण होणार नाही.

(ब) कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध झाल्यानंतर २ महिन्यांच्या आत भूसंपादन अधिकाऱ्यांनी संपादित जमिनीवरील फळझाडे, वनझाडे, घरे, विहिरी इत्यादींचे मुल्यांकन करून देण्याबाबतचा प्रस्ताव संबंधीत अधिकाऱ्यांकडे पाठवावा.

(क) संपादित जमिनीवरील फळझाडे, वनझाडे, घरे, विहिरी इत्यादींचे मुल्यांकन करून देण्याबाबतचा प्रस्ताव भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडून प्राप्त झाल्यापासून २ महिन्यांच्या आत संबंधीत अधिकाऱ्यांनी सदर बाबींचे मुल्यांकन करून आपला सविस्तर मुल्यांकन अहवाल भूसंपादन अधिकाऱ्यांकडे पाठवावा.

७) भूसंपादन प्रकरणात संपादक संस्थेकडून वेळीच निधी प्राप्त होण्याबाबत :

(अ) संपादक संस्थेने संपादन करावयाच्या जमिनीच्या मोबदला रकमेची तरतूद केली असल्याचे प्रमाणपत्र भूसंपादनाच्या प्रस्तावासोबतच द्यावे. आणि अंदाजित मोबदला रकमेच्या २/३ इतकी रक्कम कलम ४ ची अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यापूर्वी आणि उर्वरित रक्कम कलम ११ खालील निवाडा जाहीर करण्यापूर्वी बिन व्याजी ठेव म्हणून जिल्हाधिकाऱ्यांकडे जमा करावी. त्याशिवाय

जिल्हाधिकाऱ्यांनी कलम ४ ची अधिसूचना वा कलम ११ खालील निवाडा प्रसिद्ध / जाहीर करु नये.

(ब) राज्य शासनाच्या ज्या विभागासाठी खाजगी जमीन संपादित करावयाची असेल त्या विभागाच्या मंत्रालयीन स्तरावरील प्रशासकीय विभागाने सदर भूसंपादन प्रकरणात लागणारा आवश्यक तो निधी २०५९-सार्वजनिक बांधकामे या मुख्य लेखाशिर्षाखाली महसूल व वन विभागाकडे उपलब्ध करून द्यावा. व त्याची पुरेशी तरतूद अंतिम मोबदला अदा होईपर्यंत दरवर्षी सदर लेखाशिर्षाखाली करावी. व तसे प्रमाणपत्र भूसंपादन प्रस्तावासोबतच जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करावे. ज्यामंत्रालयीन विभागाने अशी तरतूद केली नसेल त्या विभागाने वरील (अ) प्रमाणे निधी उपलब्ध करून देण्याबाबतची कार्यवाही करावी.

(८) प्रकल्पाच्या खर्चात जमिनीच्या मोबदल्याचे व भूईभाड्याचे रक्कमेची तरतूद करण्याबाबत :

(अ) संपादक संस्थेने त्यांच्या प्रकल्पाच्या खर्चातच संपादित करावयाच्या जमिनीच्या मोबदल्याची व भूईभाड्याच्या रक्कमेची तरतूद करावी आणि ही तरतूद अन्य कामासाठी न वापरता भूसंपादनाची कार्यवाही अंतिम होईपर्यंत दरवर्षी करण्यात यावी.

(ब) खाजगी वाटाघाटीने ताबा घेतलेल्या जमिनीच्या अंदाजित किंमतीवर हितसंबंधीतांना दरवर्षी भूईभाडे देण्याची खबरदारी संपादक संस्थेने घ्यावी.

*****